

Laiko virsmas-virsmo laikas: diskusijos Sankelmarko akademijoje (2)

Astrida Petraitytė

Pabaiga.

Pradžia 2023 m. gegužės 13 d. „Kultūroje“

Ne visuose pranešimuose atliepta aktualijoms, bet ir šimtmečio dulkių užneštų istorinių klotų preparavimas buvo prasmingas.

Apie Veimaro respubliką, Pirmąjį pasaulinį karą pralaimėjusios Vokietijos naują „formatą“, žinoma, esame visi girdėję. Hansas-Joachimas Langbehnas, buvęs Flensburgo gimnazijos mokytojas (dabar pensininkas), akivaizdu, šį Vokietijos istorijos etapą yra gerai išstudijavęs. Pranešime dėmesys sutelktas į 1923-uosius, kaip Veimaro respublikos pokrizinio laikotarpio posūkio tašką. Bent jau klausytoja iš Lietuvos neišvengiamai prisiminėtais metais palankiai mūsų pačių išspręstą Klaipėdos klausimą, bet pranešėjas žvilgsnį kreipė kita kryptimi – į Rūro kraštą. Galėjai pajusti, kad tuometis prancūzų ir belgų kariuomenės įsiveržimas į Vokietijos anglies regioną, jo užėmimas (trukęs bene porą metų) jam kone asmeniškai skaudus, traktuojamas kaip karinė agresija. Paiteikta skaudžių faktų: nemažai vokiečių moterų buvo prancūzų kareivių išprieivartauta; minėtas „Kruvinasis Didysis penktadienis“, kai streikuojančius, demonstruojančius Kruppo gamyklos Esene darbininkus apšaudė okupacinė kariuomenė, buvo žuvusių ir sužeistų. Įvairiaspalvėje to meto realijų mozaikoje ryškios ir politinės, ir ekonominės spalvos. Tarp pastarųjų - iki absurdiško masto išaugusi infliacija (ekrane regėjome bilijono markių banknotą). Pacituotas Thomas Mannas – esą vokiškos infliacijos beprotybės vedusi tiesiai į Trečiojo reicho beprotybę. Politinėje sferoje tuomet ir iškilo Hitlerio figūra, nors dar ne „pagrindiniame vaidmenyje“ – 1923 lapkričio 8–9 dienomis Miunchene vykę neramumai įvardijami kaip Hitlerio-Ludendorffo [žymaus generolo] pučas. Sumaištį kėlė ne tik „dešinieji“ – štai tą patį lapkritį Hamburge maištą sukėlė komunistai. Pranešėjas reziumavo liūdna gaida, darydamas šuolį nuo aptartųjų metų: 1933-ieji buvo Veimaro respublikos pabaiga ir nacionalsocialistinės diktatūros pradžia.

Nors jaunam istorikui iš Dresdeno dr. Matthäusui Wehowski'ui XX a. pradžios įvykiai yra tolimi, vis dėlto pranešimas apie trišalį – Vokietijos-Lenkijos-Čekoslovakijos – kampelį, galima sakyti, perskaitytas per asmeninę prizmę: pasakota apie gimtąjį Tešną. Tai Rytų Silezijos miestas (ir jo sritis), priklausęs Austrijai-Vengrijai. Per amžius šis paribys buvęs multietninis (daugiau kaip pusė gyventojų – lenkai, greta jų čekai ir vokiečiai) ir multikonfesinis (dominuojant katalikams, būta per 20 proc. liuteronų ir šiek tiek judaizmą išpažįtančių). 1918 m. žlugus Habsburgų dinastijai ir jos valdytai imperijai, Tešinos srityje ėmė formotis skirtingų valstybinių orientacijų politinės grupotės. Štai kalbėta apie vienu metu (tarpulaikiu, matyt, vadintinu) veikusias bent tris nacionalines tarybas, greta jų dar ir regionalizmo judėjimą, siekusį išlaikyti Austrijos-Vengrijos laikų tapatumą. Tešinas dabar priklauso Čekijai (regis, dalis – kaip Cešynas – liko Lenkijai).

Karo Ukrainoje šviesoje (gal tiksliau: tamsoje), žinoma, nekart minėtas Putinas. Bet nepamirštas ir jo „pirmtakas“ Stalinas. (Visai prasmingai šio seminaro programėlę „papuošė“ *Stalino aulinių*, t.y. šios skulptūros Budapešte nuotrauka.)

Stalinizmo ir destalinizacijos tema gvildenta – nors skirtinga kalba bei tonacija – Rostoko universiteto profesoriaus Mario Niemannio pranešime ir Prancūzijos-Didžiosios Britanijos filme „The Death of Stalin“ (seminaro *ilgasis šeštadienis* užbaigtas šiuo režisieriaus Armando Iannucci'o filmu, vokiška jo versija, tarsi tik ištraukomis, bet jų visuma suteikė pilno filmo vaizdą). Filmas –

Sankelmarko akademija.

A. Petraitytės nuotr.

Stalino auliniai. Paminklas Budapešte.

Nuotrauka iš interneto

absurdo komedijos žanro, nors, galima, sakyti, cyniškai interpretuojantis ir stalinines, ir postalinines represijas, bet leidžiantis pajusti pokarinę sovietijos viršūnėlių marazmą. Iš pradžių „susipažinome“ su Staliniu, pasirašinėjančiu nuosprendžius, besijuokiančiu „bendražygių“ būryje iš anekdotų; regėjome jį griūnant negyvą (apsišlapinusi) ant grindų – irgi „iš juoko“ (beskaitant pianistės žinutę apie sunaikintus jos artimuosius)... Buvome įtraukti į visos šutvės „maskaradą“ – čia ir Berija, ir Chruščiovas, Molotovas, dar būrelis „artimiausių“, dar Stalino dukra bei sūnus – „gedint“, ruošiant pompastišką laidotuvių spektaklį, netrukus vienam per kitą veržiantis į „pirmojo“ poziciją, ir... pratęsiant būtąjį terorą, kurio ryškiausiu taikiniu tapo nuožmus „aktyvistas“ Lavrentijus Berija...

Istorikas Niemannas jau nepokštaudamas apžvelgė destalinizacijos procesus Sovietų sąjungoje 1953–1956 m. Jis taip pat pažymėjo po Stalino mirties kilusią aršią kovą dėl pirmumo tarp „paveldėtojų“, o tokiais save laikė ir Berija, ir Molotovas, ir Chruščiovas, dar ne vienas partinis veikėjas. Išties juodojo absurdo žanru dvelkė priminimas apie ne vieną sušaudytą „Didžiojo Vado“ bendražygį (vėl ryškiausias pavyzdys – Berija). Akcentuota Nikitos Chruščiovo kalba XX KP suvažiavime 1956 m. – sukritikuojant buvusį „asmenybės kultą“, minint senų bolševikų

sušaudymus, ištisų tautų deportacijas... Kaip žinia, po Stalino mirties nemažai tremtinių paleista iš lagerių, bent dalis jų reabilituota. O pats Stalinas pašalintas iš mauzoliejaus (paliekant ten vienatinį Leniną). Kaip chruščiovinės liberalizacijos pavyzdys minėtas 1962 m. publikuotas Aleksandro Solženicyno romanai „Viena Ivano Denisovičiaus diena“, demaskuojantis Gulago (lagerių sistemos) žiaurumus. Tačiau... Pranešėjas nežvelgė į Chruščiovo valdymą pro rožinius akinius. Minėtas Poznanės sukilimas 1956 m. – demonstrantams nešant plakatą „Norim duonos“; jo baigties kadra regėjome ekrane – tankai tuščioje aikštėje... Dar reikšmingesnio (bent jau ryškiau užsifiksavusio ir mūsų istorinėje sąmonėje) būta tų metų sukilimo Vengrijoje, taip pat pasibaigusio į šalį įvažiavus sovietiniams tankams...

Po pranešimo iš auditorijos paklausta: kada bus atvirai kalbama apie Katynę, už šias 1940-ųjų žudynes kaltė vis dar metama vokiečiams... Pranešėjas pripažino, kad ilgą laiką teigta: 20 tūkstančių lenkų karininkų ten sušaudė vermachtas, nors tai NKVD (sovietinio represinio organo) nusikaltimas...

Seminara, prasidėjusį penktadienio pavakare, kaip minėta, užbaigė (sekmadienio priešprie) būtent Ukrainai skirtas pranešimas. Jau ne akademiškiems, bet politiniams ir kariniams sluoksniams atstovaujantis Helmutas W. Ganseris (be visų kitų pareigų, darbavęs ir NATO) pranešimą „2022 – Ukrainos užpuolimas ir 'laikų virsmas' Europoje“ pradėjo būtent kanclerio Scholzo kalbos ištrauka, kurioje nuskamba raktinis žodis „Zeitenwenden“. Regėjome ir Ukrainos karo vaizdus, girdėjome bekompromisį Putino pasmerkimą dėl pasikėsimo į šios šalies laisvę. Pažymėta: karo eiga paliudijo, kad Rusijos karinė galia buvo pervertinta, o Ukrainos galia (šiuo atveju labiau moralinė) – nepakankamai vertinta. Ši invazija reiškia katastrofą pačiai Maskvai. Įvertinta ir NATO galia, sakyta: lemia ne vien kiekybiniai rodikliai (šalių skiriami gynybai 2 proc.), svarbu gebėjimas greitai reaguoti, efektyvi logistika, reikšmės turi politiniai bei psichologiniai faktoriai. Vienas iš šio „laikų virsmo“ požymių – pacifistinių nuostatų menkėjimas, šalims fokusuojantis į atgrasymo ir gynybos parengtį. Pažymėta ir Vokietijos reikšmė rytinių NATO šalių gynybai. Išsakyta pozicija dėl karo baigties: Ukraina privalo atgauti okupuotąsias teritorijas.

Nuskambėjo ir reziumė: pasaulis jau nebebus toks, koks buvo iki šio karo.

Gal šis pokytis galėtų būti ir džiaugsmingesnis „paprasto“ gyvenimo – be karo – pajauta, atsisakant „lietuviško“ įpročio vis dejuoti, skųstis ir piktintis?